

12 EYLÜL ve MERKEZ SAĞ

Hüseyin ÇAVUŞOĞLU*

Özet

Özet: 12 Eylül'den sonra 16 Ekim 1981'de siyasi partiler kapatıldı. 24 Nisan 1983 günü yürürlüğe giren Siyasi Partiler Kanunu ile siyasi parti kurma çalışmaları serbest bırakıldı. Çalışmanın amacı, Merkez sağda Demokrat Parti-Adalet Partisi çizgisinin devamı olarak kurulan Büyük Türkiye Partisi ve Doğru Yol Partisi'nin kuruluşu öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeleri, sıkıntıları ortaya koymaktır. Çalışmada, BTP ve DYP'nin kuruluş çalışmalarında yaşanan zorluklar, BTP'nin kuruluşu öncesinde BTP'nin Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Anavatan Partisi ile birleşme girişimlerinin yanında Milli Güvenlik Konseyi'nin 79 sayılı kararıyla aralarında Süleyman Demirel ve Hüsamettin Cindoruk bulunduğu 16 siyasetçinin Zincirbozan'da kaldıkları sürede yaşadıkları gelişmeler incelendi. Çalışmanın özgün yönü, 12 Eylül sonrası merkez sağda kurulan BTP ve DYP'nin kuruluş çalışmalarını ve Zincirbozan günlerini konu alan bir makalenin olmamasıdır. Çalışmada, BTP ve DYP'nin kuruluş çalışmalarında aktif rol alan ve Zincirbozan'da mecburi ikamete alınan kişilerle yapılan sözlü tarih çalışmasına yer verildi. 12 Eylül sonrası DP-AP çizgisinin devamı olarak kurulan BTP ve DYP'nin kuruluşunda siyasi yasaklı olmasına rağmen Süleyman Demirel'in ön planda olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Türkiye Partisi, Doğru Yol Partisi, Süleyman Demirel, Hüsamettin Cindoruk.

September Twelve and Center Right

Abstract:

After the coup of September 12, all political parties have been shut down on October 16, 1981. With the coming into effect of the Political Parties Law on April 24, 1983, the efforts for establishing political parties have been allowed. The aim of this study is to put forward the problems and developments experienced in

* D.E.Ü., S.B.E., Karşılaştırmalı Tarih Bölümünde Doktora Öğrencisi.

center right politics during the establishment of the Great Turkey Party (GTP) and the True Path Party (TPP), which both can be seen as the continuation of Democrat Party and Justice Party. The tough situations that have been faced during the establishment of GTP and TPP, the attempts of GTP to unite with National Democracy Party and the Motherland Party, and the developments during the stay of Süleyman Demirel, Hüsametdin Cindoruk and other 14 politicians in Zincirbozan under custody with the Resolution 79 of the National Security Council have been analyzed in this work with details. The originality of the work stems from the absence of any academic work on central right politics after September 12 coup, on the establishment of GTP and TPP and on Zincirbozan days. In this work an oral history work have been done which had been worked with important characters who were in Zincirbozan and who actively involved in the establishment of GTP and TPP. It can easily be seen that, although he was politically prohibited, Süleyman Demirel was the frontline person in the establishment of GTP and TPP, which can be considered as the continuation of Democrat Party-Justice Party line.

Keywords: Great Turkey Party, True Path Party, Süleyman Demirel, Hüsametdin Cindoruk.

Ocak 1980'de aralarında Hüsametdin Cindoruk, Orhan Keçeli, Ali Nail Erdem ve Bahri Dağdaş'ın bulunduğu 20 kişilik bir grup Almanya'daki Hristiyan Demokratların destekçisi olan Konrad Adenauer Vakfı'nın davetlisi olarak Almanya'ya gittiler. Bu vakıftan etkilenildi ve bir vakfın kurulmasına karar verildi. Vakfın ismi DP'nin iktidara geldiği gün olan 14 Mayıs olarak benimsendi. 14 Mayıs vakfı DP'de, AP'de görev almış ve bu partilere gönül vermiş insanların bir arada toplandıkları bir mekandı.¹ 14 Mayıs Vakfı, 14 Mayıs 1980'de kuruldu. Celal Bayar ve Süleyman Demirel'in ziyaretleri nedeniyle vakfın ismi "Siyasi Karargah"² a çıktı.² Vakfın isim babası ve kuruluşun gerçekleştirilmesi fikrini ilk ortaya atan Celal Bayar'dı. 27 Mayıs'tan sonra eski Demokrat Partililer, Bayar'ın düşüncesiyle kurulmuş olan "Bizim Ev" kulübünde bir araya gelmişlerdi. 12 Eylül sonrasında Bizim Ev işlevini yitirdiği için 14 Mayıs vakfında bir araya gelinmekteydi. Vakfın Başkanlığını Amerika Indiana Üniversitesi Osmanlı Tarihi eski öğretim üyelerinden Profesör Orhan Köprülü yürüttü.³

12 Eylül'den sonra siyasi partilerin kuruluşuna izin verilmesiyle siyasi yasaklı⁴ olmasına rağmen Demirel, merkez sağın boşta kalmaması, bu boşluğun doldurulması için çalıştı. Demirel, bu bağlamda Nahit Menteşe ve Saadetin

¹ Orhan Keçeli ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.

² Hulusi Turgut, *12 Eylül Partileri*, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 62, 63.

³ Yalçın Doğan, *Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 110, 111.

⁴ Siyasi hakları 10 ve 5 yıl süreyle kısıtlananların listesi için Bkz. *Resmi Gazete*, 29 Nisan 1983, Sayı: 18032/ II. Mükerrer.

Bilgiç'in gündüzleri bürolarında çalışmalarını, gece ise kendisine gelmelerini istedi. Bu çalışma şekli BTP'nin kuruluşuna kadar devam etti.⁵

12 Eylül'den sonra AP örgütü dağılmadı. AP'de bazı fireler yaşandı fakat örgüt sapa sağlam ayakta kalmasını bildi. Bunun en önemli sebebi Demirel'in ustaca uyguladığı politikaydı. Demirel'in insanlarla tek tek ilgilenmesi, insanların özel sorunlarını dinlemesi örgütün dağılmamasını sağladı. 12 Eylül'den sonra Başbakanlığa Deniz Kuvvetleri eski Komutanı Oramiral Bülent Ulusu getirilmişti. İlk olarak ta 1983'ün ilk günlerinde MGK tarafından Bülend Ulusu bir parti kurmakla görevlendirilmişti. Ulusu araçlar vasıtasıyla Demirel ile temas kurmuş ve kuracağı partiye Demirel'in destek vermesini istemişti. Çünkü, Demirel'in desteği olmadan kurulan bir partinin yaşabilmesi çok zordu. Demirel, askeri yönetimin desteklediği partiye destek veremeyeceği mesajını araçlar vasıtasıyla Ulusu'ya ilettili. Bunun üzerine de Ulusu 11 Nisan 1983 günü görevi iade etti.⁶ Önemli noktalardan biri de eski AP lideri Süleyman Demirel siyasi yasaklı olmasına rağmen askeri yönetimin Başbakanı Bülend Ulusu'nun Demirel'den destek istemesiydi.

AP 1965–1969 arasında olduğu gibi 12 Eylül öncesinde de merkez sağda en güçlü parti konumundaydı. 12 Eylül ile iktidardan uzaklaştırılan Demirel, siyasi parti kurma çalışmalarının yeniden başlamadığı dönemde “Tapulu arazime gecekondulu kondukturman” diyerek AP tabanı üzerine bir parti kurulmasına tepkisini ve böyle bir parti oluşumuna destek vermeyeceğini dile getirmekteydi.⁷

Cindoruk, BTP kurulmadan önce Nokta dergisine verdiği demeçte “*Biz yeni parti kurmayacağız, partimizi açacağız*” sloganıyla AP tabanına mesaj vermekte ve kurulacak partinin merkez sağda DP- AP çizgisinin devamı olduğunu belirtmekteydi.⁸

1. Büyük Türkiye Partisi

BTP'nin kuruluşu İstanbul'da Cindoruk'un Ankara'da Mehmet Gölhan'ın çalışmalarıyla gerçekleşti. Fakat Mehmet Gölhan en başta parti kurma çalışmasında Cindoruk ile beraber değildi. Demirel, Gölhan'ın da BTP kuruluş çalışmasına katılmasına istedi. Bu mesajı Cindoruk, Gölhan'a ilettili. Gölhan, epeyce mesafe aldığını fakat “*Başkan ne derse o yapılır*” diyerek BTP'nin kuruluş çalışmasına katıldı.⁹ BTP'nin kuruluşundan önce Turgut Özal, Mehmet Gölhan ile görüştü. Özal, Gölhan'a kurulacak partinin genel başkan yardımcılığını teklif etti. Gölhan, bu teklifi kabul etmedi.¹⁰

⁵ Bu çalışmalar devam ederken, Mentеше'ye Bitlis'te ikamete memur edileceği şeklinde ifadeler gelmekteydi, Nahit Mentеше ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.

⁶ Doğan, a.g.e., (1985), ss. 52- 236.

⁷ Refaiddin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.

⁸ Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007; Hasan Taşkın, *Demirel'in Kara Kutusu Orhan Keçeli*, Neden Kitap, İstanbul, 2007, s. 95.

⁹ Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

¹⁰ Mehmet Gölhan ile yapılan görüşme, 3 Ekim 2007.

Demirel, Cindoruk'tan İstanbul'da Celal Bayar ile görüşmesi için bir buluşma tertip etmesini istedi. 4 Mayıs 1983 günü yapılan bu görüşmede Bayar, Demirel ve Cindoruk'un dışında Saadettin Bilgiç, Nilüfer Gürsoy ve Ahmet Gürsoy'da bulunmaktaydı. Demirel, Bayar'a kurulacak partinin genel başkanlığını teklif etti. Ayrıca, Celal Bayar'a Ankara'ya ayda bir kez gitmesinin yeterli olduğu, konforlu bir biçimde götürülüp getirileceği, adının, tecrübesinin, partide yer almasının önemli olduğu söylendi. Bayar, teklifi kabul etti. Bir gün sonra Cindoruk ve Saadettin Bilgiç, Celal Bayar'ı ziyaret ettiler ve programı okudular. Bayar, Merkez Bankası ile ilgili maddeye itiraz ederek bu maddenin daha da liberalleştirilmesini söyledi. Ertesi gün Cindoruk, Bayar'ı ziyaret etti. Bu ziyarette Bayar, parti çalışmasının enerji, dinamizm istediğini, gençlerin bu harekette yer almasını söyleyerek genel başkanlıktan vazgeçti.¹¹ Bu geceden bir birkaç gün sonra İstanbul Valisi Nevzat Ayaz, Celal Bayar'a bu işlerle meşgul olmasını diye askeri yönetim tarafından gönderildi.¹²

BTP kurulmadan önce Mehmet Dülger'de Celal Bayar ile görüştü. Bayar, askeri yönetime karşı bir partinin kurulmasına karşıydı. Çok nazik bir kişi olmasına karşın Bayar, bu konuda şiddetli tepki gösterdi. Bayar'ın Mehmet Dülger'e söylediği sözler usta politikacıyı doğrulamaktaydı. Eski ittihatçı olan Bayar "*Hiç farkında olmadığımız bir şey var. Bir ihtilalcinin gündeminin birinci maddesi daima kendi emniyetidir. Emniyetini tehlikede göreceği bir durum olursa çok şiddetli tepki verir*" diyerek BTP'nin kuruluşundan sonraki gelişmeleri dile getirmekteydi.¹³

Hüsametdin Cindoruk, Demirel ile her zaman temas halindeydi. Fakat, Cindoruk parti kurma çalışmalarında çok gözükmemekte ve Demirel ile temaslarını çok dikkatli yapmaktaydı. Demirel, 68 kişilik kurucu listesi orta çıkınca, Cindoruk'a haber göndererek partinin genel başkanı olmasını istedi. Cindoruk, genel başkanlık konusunda hem halkın hem de teşkilatın nabzını yokladı. Kurucular arasında yer alan emekli General Ali Fethi Esener, genel başkanlık için halk ve teşkilat tarafından istenmekteydi. Ayrıca halk Esener'i, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala gibi görmekteydi. Ali Fethi Esener de politikadan anlamadığını söyleyerek, Cindoruk'un genel başkan olmasını istemekteydi. Cindoruk ise halkın ve teşkilatın eğiliminin Esener'den yana olduğu için genel başkanlık teklifini kabul etmedi.¹⁴

BTP kurucu listesini Süleyman Demirel hazırladı. Cindoruk, Demirel'e kurucu listesi için yeni isimler önerdi fakat Demirel, dengeyi sağlamak için çok

¹¹ Cindoruk, görüşmemizde Bayar'ın iştirak sorunu olduğunu, teklifi tam anlamamış olabileceğini belirtti, Hüsametdin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007; Demirel, Bayar'ın teklifi 12 Mayıs'ta reddettiğini belirtmektedir, Yavuz Donat, "Bir Sürgünün Hikayesi Zincirbozan", *Tercüman*, 1 Haziran 1986, s. 12; Demirel, Bayar'a genel başkanlık teklifi yapacağını yalnız Nahit Menteşe'ye söyledi, Nahit Menteşe ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.

¹² Orhan Keçeli ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.

¹³ Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 3 Ekim 2007.

¹⁴ Hüsametdin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007; Kurucu listesi 40 kişiydi. Esener'in istekleriyle bu sayısı 60'ın üzerine çıktı, Cevdet Aykan ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.

uğraştığını belirterek listeye dokunmamasını söyledi. Cindoruk, listedeki kişileri tek tek çağırarak kuruluş beyannamesini imzalatırdı. Yalnızca, Hasan Celal Güzel kurucu listesine bakarak, programı okumadan BTP'ye kurucu olmayı kabul etmedi.¹⁵

Ali Fethi Esener, BTP kuruluş aşamasında yapmaması gereken bir davranış sergiledi. Esener, BTP ilk kurucular listesini Kenan Evren'e gösterdi. Kurucular arasında Hilmi Fırat, Vecihi Akın ve Emin Alpkaya gibi asker kökenli olan önemli kişiler bulunmaktaydı. Evren, "Askeri karargah mı kuruyor sunuz?" şeklinde itirazını belirtti. Bu isimler BTP'nin kurucu listesinden çıkarıldılar.¹⁶

12 Eylül'den sonra ilk kurulan parti 16 Mayıs 1983 günü Milliyetçi Demokrasi Partisi'dir. MDP lideri Turgut Sunalp'e, Hüsamet Cindoruk tarafından BTP Genel Başkanlığı teklif edildi. Sunalp, Demirel'in de beğendiği medeni bir insandı. Görüşmede Sunalp'in "Gümüşpala mı arıyor sunuz?" sorusuna Cindoruk, "Gümüşpala olup olmamak sizin elinizde. Biz bir genel başkan arıyoruz" yanıtını verdi. Cindoruk, Demirel adına konuşuyorum dediğinde Sunalp bu teklifi düşünceğini belirtti. Sunalp, bu düşünme aşamasında Kenan Evren ile görüşeceğini belirtince Sunalp ile yollar ayrılmış oldu.¹⁷ Turgut Sunalp ile görüşenler arasında Cindoruk'un dışında Saadettin Bilgiç ve Sabit Osman Avcı'da bulunmaktaydı.¹⁸

Celal Bayar, MDP ve BTP kurulmadan önce birleşmenin sağlanması için Baha Akşit'i görevlendirdi. Akşit'in temasları sonrasında Demirel ve AP kanadı Turgut Sunalp'in genel başkanlığını ve kurucu listesine 15-20 isim vermeyi kabul etti. MDP'nin kuruluşundan iki gün önce bu durumu Bayar'ın damadı Ahmet Gürsoy telefonla Turgut Sunalp'e belirtti. Sunalp, geç kalındığını söyleyerek bu teklifi reddetti.¹⁹

MDP'nin kurucuları arasında yer alan M. Selçuk Aytan, S. Fevzi Fırat, Turgut Y. Gülez, T. Yılmaz Öztuna, Mustafa Tayyar, Macit Zeren, Fevzi Alici, Yılmaz Hocoğlu, Ahmet İhsan Kırımlı, H. Sabri Keskin, Necmi Özgür ve Misbah Ongan AP'de milletvekilliği yapmış kişilerdi.²⁰ Ahmet İhsan Kırımlı, eski AP'lilerin MDP'de olması için büyük çaba harcadı. MDP kurulmadan önce 125 eski AP'li bir toplantıda bir araya geldi. Toplantıda Sunalp'in Genel Başkanlığı'na

¹⁵ Hüsamet Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

¹⁶ Esener'e inanan Hilmi Fırat, Kenan Evren ile görüşmesinde aynı yanıtı Evren'den aldı, Hüsamet Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

¹⁷ Hüsamet Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

¹⁸ Orhan Keçeli ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.

¹⁹ Sunalp, böyle bir telefon görüşmesinin olmadığını belirtmektedir, Nazlı Ilıcak, "12 Eylül Kavşağında Siyaset ve Partilerimiz Yeni Demokrasinin Perde Arkası", *Tercüman*, 15 Ekim 1985. s. 9.

²⁰ Turgut, a.g.e., s. 79.

onay verenlerin büyük bir bölümü BTP'nin kurulmasıyla gruptan ayrıldılar ve grupta 45 kişi kaldı.²¹

12 Eylül sonrasında AP lideri Süleyman Demirel'e karşı olanlar, Demirel'in siyasi hayatının sona erdiğini düşünen eski AP mensupları 12 Eylül yönetiminin desteklediği parti olan MDP'de yer aldılar.²²

Cindoruk'un BTP kuruluş çalışmalarında görüştüğü diğer bir isim de Turgut Özal'dı. Özal, 12 Eylül sonrasında kurulan Bülent Ulusu hükümetinde Başbakan Yardımcılığı görevinde bulundu. Özal görüşmede Cindoruk'a parti kurmalarını, kendi kuracağı partiye katılmalarını söyledi. Ayrıca Özal Cindoruk'a kuracakları partinin kapatılacağını da belirtti.²³

Ekrem Ceyhun, BTP'nin kuruluşu öncesinde Turgut Özal ile görüşen diğer bir siyasetçiydi. Ceyhun, görüşmeyle ilgili olarak siyasete değinilmediğini, görüşmenin iki kardeşin konuşması biçiminde geçtiğini, Demirel ile Özal arasında bir haber taşıyıcı görevi olmadığını, Özal'ın kendisine “*askerlerin size parti kurdurtmayacak*” dediğini söyledi.²⁴ Böylece, ANAP ve MDP ile birleşme sağlanamadı.

Siyasetin yeniden şekillendiği bu dönemde Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar'ın ismi de ağırlıklı olarak gündemdedi. Hem Bülent Ulusu hem de Turgut Sunalp Mehmet Yazar'a birlikte bir parti kurmayı teklif ettiler. Yazar askerlerin inisiyatifinde bir parti kurulmasına karşı olduğu için bu teklifleri kabul etmedi. Yazar bu dönemde sağda bütünleşme sağlanamadığından dolayı siyasete girmedi.²⁵

BTP'nin program ve tüzüğünü hazırlamak için Demirel'in yönlendirmesiyle Necmettin Cevheri, Ekrem Ceyhun ve Cevdet Aykan'dan oluşan 3 kişilik bir komite oluşturuldu. BTP'nin program ve tüzüğünün hazırlanmasında Cevdet Aykan'ın katkısı daha fazladır.²⁶

20 Mayıs 1983 günü Ali Fethi Esener başkanlığında Büyük Türkiye Partisi, Turgut Özal başkanlığında ANAP, Necdet Calp başkanlığında da Halkçı Parti kuruldu.²⁷

BTP kurucu listesini incelediğinde ağırlıklı olarak Danışma Meclisi (DM) üyesi ve asker kökenli kişilerin sayısının fazla olduğu görülmektedir. DM

²¹ Yavuz Donat, *Yavuz Donat'ın Vitrininden 2 Buyruklu Demokrasi (1980- 1983)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s. 385, 386.

²² İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.

²³ Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

²⁴ Ekrem Ceyhun ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007; Cindoruk, Ceyhun ile Özal'ın sabaha kadar konuştuklarını ve anlaşamadıklarını söyledi, Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

²⁵ Mehmet Yazar ile yapılan görüşme, 18 Aralık 2007.

²⁶ Cevdet Aykan ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007; Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar (1946- 2000)*, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 377.

²⁷ *Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet*, 21 Mayıs 1983.

üyelerinin ve askerlerin sayıca çok olmaları geçiş döneminin kazasız atlatılmak istendiğini göstermekteydi. Partinin başına bir şey gelmesin, askeri yönetimle irtibat sağlanması amacıyla asker kökenli kişiler kurucular arasında ağırlıklı olarak yer almıştı.²⁸ Ayrıca BTP'nin kurucu listesinde Necmettin Cevheri, Nahit Menteşe, Ali Naili Erdem'in yakınlarının yanı sıra Melih Esenbel, Ege Üniversitesi Eski Rektörü Yusuf Vardar ve 9 Eylül Üniversitesi eski Rektör Yardımcısı Nezihe Sönmez gibi isimlerde bulunmaktaydı.²⁹ BTP kurucuları arasında Mehmet Dülger ön sıralarda yer almaktaydı. Süleyman Demirel'in eski baş müşaviri olan Mehmet Dülger'in BTP'nin kurucuları arasında yer alması AP tabanına bir işaretti.³⁰

Bazı BTP kurucuları, AP'nin önemli isimlerinin yakınlarının kurucu listesinde yer almamasını istemekteydiler. BTP'nin kurucuları arasında yer alan Refaiddin Şahin bu durumu onaylamadığı için kuruculara bir öneri getirdi. Şahin, aynı zamanda AP'nin eski Gençlik Kolları Genel Başkanıydı. Şahin'in yeni bir liste hazırlayıp bu listeyi İçişleri Bakanlığı'na teslim edelim önerisi kurucuların büyük bir bölümü tarafından kabul edildi. Fakat Esener, bu öneriyi kabul etmedi.³¹

BTP amblemi için arı figürü seçildi. Demirel'in rozeti diye düşünülürdü. Bunun yanında halkında bunu kabul edeceği öngörülürdü. ANAP'ın da amblemi arıydı ve ANAP, BTP'den daha önce kuruluş dilekçesini verdiği için BTP amblemini değiştirmek zorunda kaldı. BTP'nin amblemi DP'yi hatırlatır düşüncesiyle el olarak seçildi.³² Arı amblemi BTP'nin AP'nin devamı olduğunu dair bir işaretti. Süleyman Demirel, milletvekili rozetini hiç takmazken, mezunu olduğu İstanbul Teknik Üniversitesinin amblemi olan arı rozetini yakasından hiç çıkarmazdı.³³

BTP Kurucular Kurulu toplantısında genel başkanlık seçimine tek aday olarak katılan Ali Fethi Esener, oylamaya katılan 65 kurucu üyenin 62'sinin oyunu alarak BTP Genel Başkanlığı'na seçildi. Oylamada 2 oy boş kullanılırken, 1 kurucu üye ise oylamaya katılmadı.³⁴ Mehmet Dülger, asker kökenli bir kişinin siyasi partinin genel başkanlığı'na gelmesine karşı olduğu için oylamada boş oy kullandı.³⁵

Mehmet Gölhan'ın BTP Genel Başkanı Ali Fethi Esener ile ilgili değerlendirmesi dikkat çekicidir. Gölhan'ın Esener ile ilgili sözleri "*Esener Paşa herkesin sevgisini kazanmış ve bize de yakın bir kimseydi. Dindar olması itibarıyla Anadolu halkı da çok seviyordu. Adeta bir kurtarıcı olarak, hatta diyebilirim ki, bir*

²⁸ Mehmet Gölhan ile yapılan görüşme, 3 Ekim 2007.

²⁹ Turgut, a.g.e., s. 240, 241.

³⁰ Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 3 Ekim 2007.

³¹ Refaiddin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.

³² Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

³³ Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 3 Ekim 2007.

³⁴ *Tercüman*, 21 Mayıs 1983.

³⁵ Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 3 Ekim 2007.

dini lider gibi görülmeye başlanmıştır” şeklindedir.³⁶

İlginç olan olaylardan biri de BTP ve ANAP kurucularının Anıtkabir’i ziyaretinde yaşandı. ANAP kurucularından Vural Arıkan, Cindoruk’a belli bir süre geçtikten sonra BTP’ye katılacaklarını söyledi.³⁷

ANAP lideri Turgut Özal, BTP’nin kapatılması durumunda ANAP’ın birinci parti olabileceğini fakat BTP’nin seçimlere girmesi durumunda ANAP’ın %10 barajını aşmakta zorlanacağı görüşündeydi.³⁸

BTP’nin kuruluşundan bir gün sonra İhsan Sabri Çağlayangil ve 140 eski politikacı törenle BTP’ye katıldılar. BTP’ye katılan 26 eski bakanın isimleri şöyledir: İhsan Sabri Çağlayangil, Ekrem Ceyhun, Atıf Benderlioğlu, Seyfi Öztürk, Sümer Oral, Esat Kırathlıoğlu, Turgut Toker, Turhan Bilgin, Ali Şevki Erek, Muhammet Kelleci, Rıfki Danışman, Metin Musaoğlu, Yılmaz Ergenekon, Tevfik Koraltan, Avni Akyol, Enver Akova, Mustafa Kemal Erkovan, Orhan Dengiz, Köksal Toptan, Adnan Karaküçük, Yusuf Ziya Önder, Ahmet Çakmak, Ragıp Üner, Halil Başol, Bahri Dağdaş, Cemal Külahlı.³⁹

27 Mayıs sonrasında başta AP lideri Ragıp Gümüşpala olmak üzere diğer parti yöneticileri tedbirli ve temkinli hareket ettiler. Fakat 12 Eylül’den sonra ise BTP’nin kuruluşundan bir gün sonra eski AP kökenli siyasetçiler BTP’ye katıldılar. İsmet Sezgin, bu katılımı “bir takım taşkınlık” olarak niteledi. Sezgin bu katılımın daha yavaş, itidalli, korkuya, endişeye yol açmadan yapılması taraftarıydı.⁴⁰ BTP’nin kuruluşundan bir gün sonra gerçekleşen büyük katılım askeri yönetimi korkuttu. Asker, AP kadrolarının eskiye oranla daha büyük bir güçle iktidara gelecek düşüncesiyle tedirgin oldu. BTP’nin rolü, 12 Eylül’ün karşısında büyük bir siyasi gücün meydana gelmesiydi.⁴¹ Bu katılımı ilgili şu soru akla gelmektedir: Partinin lider kadrosu bu katılımı partinin kapatılmasını sağlayarak MGK’ın karşısında bir husumet cephesi mi oluşturmak istediler?⁴²

BTP, 31 Mayıs 1983 günü MGK’nın 79 sayılı kararıyla⁴³ kapatıldı. Bunun yanında 79 sayılı kararlar Hüsamettin Cindoruk ve Mehmet Gölhan’ın dışında 14 siyasetçi Zincirbozan’da⁴⁴ mecburi ikamete tabii tutuldular. Ali Fethi Esener,

³⁶ Doğan Sümer, “Demokrasinin 3 Generali”, *Tercüman*, 26 Mayıs 1988, s. 9.

³⁷ Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

³⁸ Hulusi Turgut, “12 Eylül Partileri”, *Tercüman*, 25 Şubat 1986, s. 11; Turgut, a.g.e., s. 145.

³⁹ *Tercüman*, 22 Mayıs 1983; Süleyman Demirel, bu katılımı yönlendirici görevindeydi, Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

⁴⁰ İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007; Yıldırım Avcı ve Mehmet Dülger de bu katılımı taraftar değillerdi, Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme 20 Aralık 2006, Mehmet Dülger ile yapılan görüşme 3 Ekim 2007.

⁴¹ Esat Kırathlıoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁴² Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁴³ MGK’nın 79 sayılı kararı Resmi gazetede yayımlanmadı, Mehmet Semih Gemalmaz, “12 Eylül Rejimi”, *CDTA*, Cilt: 14, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 993; Turgut, a.g.e., s. 246.

⁴⁴ Zincirbozan’da Cindoruk ve Gölhan dışında Süleyman Demirel, Ali Naili Erdem, Ekrem Ceyhun, Saadetin Bilgiç, Nahit Menteşe, Yiğit Köker, İhsan Sabri Çağlayangil, Sırrı Atalay,

BTP'nin feshedilmesini öğrendikten sonra yaptığı açıklamada, kararın ülke için hayırlı olmasını dilediğini ifade etti. Esener'in bu açıklamasına, itiraz dahi etmemesine Demirel ve Cindoruk üzüldüler. Cindoruk, Esener'in bu açıklamasıyla ilgili olarak, yanlış seçim yaptıklarının anlaşıldığını söyledi.⁴⁵ Mehmet Dülger'e göre, Ali Fethi Esener'in BTP'nin kapatılmasına hiçbir tepki de bulunmamış olması dehşet bir durumdu.⁴⁶ 31 Mayıs günü BTP GİK genel merkezde toplandı. Toplantıda kapıları kapatıp partiyi teslim etmeme kararı alınmıştı. Fakat Esener, bu zamanda böyle bir hareketin yanlış olacağını belirterek karşı çıktı.⁴⁷

12 Eylül'ün mimarlarından biri, birinci hatalarının 16 Ekim 1981'de bütün siyasi partileri kapatmak olduğunu, ikinci hatalarının da BTP'nin kapatılması olduğunu açıklamaktaydı.⁴⁸

Yıldırım Avcı, Demirel'i ziyaretinde BTP'nin MGK tarafından kapatılacağı görüşünü belirtirken Demirel, MGK'nın BTP'yi kapatamayacağını dile getirmekteydi. Avcı'nın bu kanaate varmasında, Avcı'nın komşusu olan Danışma Meclisi üyesi 2 MDP kurucusunun BTP kurulduğundaki şaşkınlıklarının birkaç gün sonra neşeye dönüşmesi etkendi.⁴⁹

Ali Fethi Esener ordunun ve Türk insanının çok sevdiği bir komutandı. Ali Fethi Esener, BTP'nin kuruluşundan önce ülke yönetimine el koyan askerlerle yaptığı görüşmelerde kendisinin parti kurmasına müsaade edileceği doğrultusunda görüş almıştı.⁵⁰ BTP'nin kurulmasından sonra BTP'nin kapatılacağına yönelik haberler basında yer aldı. Bunun üzerine Adnan Yetiş'in özel arabasıyla Ali Fethi Esener, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde Kenan Evren ile görüştü. Evren, Esener'e BTP'nin kapatılmayacağına dair asker sözü vermişti.⁵¹

BTP'nin kapatılmasından sonra aralarında Refaiddin Şahin ve Baki Tuğ'un yer aldığı 8 BTP kurucusu bir deklarasyon yayınladı. Basına da yansıyan bu deklarasyon Kenan Evren'e de gönderildi. Deklarasyonda kapatma kararının haksız, adaletsiz, demokratik olmadığı belirtildi. MGK deklarasyonda imzası bulunan 8 kişi hakkında herhangi bir işlem yapılmadı.⁵²

Metin Tüzün, Celal Doğan, Deniz Baykal, Ferhat Aslantaş, Süleyman Genç, Yüksel Çakmur mecburi ikamete tabii tutuldular, *Cumhuriyet, Tercüman ve Yeni Asır*, 1 Haziran 1983.

⁴⁵ Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 28 Mart 2007.

⁴⁶ Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 3 Ekim 2007.

⁴⁷ Esener, bu kararın alınmaması için çok ısrar etti, Refaiddin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.

⁴⁸ Rauf Tamer, "Dağınık Sağ veya Dağıtılmış Sağ", *Tercüman*, 1 Nisan 1986, s. 8.

⁴⁹ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁵⁰ Cevdet Aykan ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007; Orhan Keçeli ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.

⁵¹ Refaiddin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.

⁵² Refaiddin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.

2. Doğru Yol Partisi

Demirel, 1 Haziran gecesi İsmet Sezgin ve Necmettin Cevheri'yi evine çağırdı. Demirel, BTP'den sonra yeni bir partinin kurulması için hazırlıklara başlanmasını söyledi. Demirel, Sezgin ve Cevheri dışında Yılmaz Ergenekon, Aydın Menderes ve Önel Şakar'ın da çalışmalarda katılması istedi. Fakat Aydın Menderes ve Önel Şakar bu çalışmaya katılmadılar.⁵³

Demirel, aynı gece Yılmaz Ergenekon ve İbrahim Göktepe'yi de evine davet etti. Demirel'in talimatıyla yeni kurulacak parti için Ergenekon program, Göktepe de tüzük üzerinde çalışmalarına başladılar.⁵⁴

1 Haziran 1983 gecesi Yıldırım Avcı, BTP kurucuları arasında yer alan DM üyelerinin büyük bir bölümünü arayarak Demirel'in Zincirbozan'a hareket saatini söyledi. Fakat Demirel'i uğurlamaya Avcı dışında hiçbir DM üyesi gelmedi.⁵⁵

Demirel, 2 Haziran günü Zincirbozan'a giderken yanında arabada Necmettin Cevheri, Saadettin Bilgiç, Nahit Menteşe ve İsmet Sezgin bulunmaktaydı. Yaklaşık 9 saat süren bu yolculukta partide kimlerin görev alacağı, kimlerle görüşüleceği, program ve tüzük ile ilgili çalışmaların nasıl yapılacağı belirlendi. Ayrıca, partinin amacının, hedefinin ne olacağı üzerine değerlendirmelerde yapıldı.⁵⁶ Saadettin Bilgiç, yeni kurulacak parti için Milli İrade Partisi ismini söyledi. Bu isimden vatandaşların telaffuz da zorlanacakları düşünüldüğü vazgeçildi. Demirel, Doğru Yol ismini söyledi. Doğru Yol, yeni bir isim olduğu için yadırgandı ve hiç kimse bir görüşte bulunmadı. Doğru yol ismi Zincirbozan'da benimsendi.⁵⁷ Doğru yol ismi Demirel tarafından bulunduğundan dolayı DYP'den uzun bir süre Demirel'in Yeni Partisi (DYP) diye bahsedildi.⁵⁸

DYP'nin amblemi olarak doğru yolda yürüten adam figürü benimsendi. DYP amblemi atı elinden alınmış, tek başına kalmış bir insanın bile inandığı yolda yürümesi gerektiğini sembol etmektedir.⁵⁹ Doğru Yol'da yürüten adam amblemi Zincirbozan'da Nahit Menteşe tarafından önerildi. Demirel'in kafasında ayçiçeği amblemi vardı. Ayçiçeği daima ışığa bakan bir bitkidir. Bu anlamdan dolayı Demirel bu amblemi istemekteydi. Ayçiçeği amblemi bir başka parti tarafından kullanıldığı için alınamadı.⁶⁰

Demirel ve arkadaşları Zincirbozan'a giderken, kurulacak partinin genel başkanlığı için iki rektörün Orhan Oğuz ile Şakir Akça'nın üzerinde durdular. Daha

⁵³ İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007; Necmettin Cevheri ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁵⁴ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁵⁵ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁵⁶ İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007.

⁵⁷ Nahit Menteşe ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.

⁵⁸ Yavuz Donat, "Resimli DYP Tarihi", *Milliyet*, 10 Ekim 1994, s. 12.

⁵⁹ Necmettin Cevheri ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁶⁰ Nahit Menteşe ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.

sonra ise Ahmet Nusret Tuna'da karar kılındı.⁶¹ Demirel'in kurulacak partinin genel başkanlığı için istediği kişi Gazi Üniversitesi eski Rektörü Şakir Akçaydı. Demirel, Ahmet Nusret Tuna ismine çekingendi. Çünkü Kastamonu milletvekili Münif İslamoğlu ve Kastamonu senatörü olan Ahmet Nusret Tuna arasındaki rekabetten ötürü bir kırgınlığın olmasını istememekteydi.⁶²

Orhan Oğuz ile temas kurulamadı. Fakat Şakir Akça ile Necmettin Cevheri görüştü. Şakir Akça, genel başkanlık için arzuluydu ama kişisel sebeplerden dolayı teklifi kabul etmedi.⁶³

Demirel, Güniz Sokak'tan Zincirbozan'a kadar halkın büyük bir ilgisiyle karşılandı. Bursa'da verilen yemek molasında güvenlik güçleriyle bazı tartışmalar da yaşandı. Güvenlik güçleri, halkın Demirel ve arkadaşlarıyla temasını engellemek için ellerinde geleni yapmaktaydılar. Yerleşim yerlerindeki insanların sevgisi gerçekten görülmeye değerdi. Güvenlik güçleri Demirel ve arkadaşlarını takip eden araçların anahtarlarını toplayarak, Demirel'in Zincirbozan'a sessiz sedasız gittiği izlenimini vermek istediler.⁶⁴

Necmettin Cevheri ve İsmet Sezgin, Demirel, Bilgiç ve Mentеше'yi Zincirbozan'a bıraktıktan sonra Bursa'nın ileri gelenleriyle bir otelde bir araya geldiler. Toplantıda partinin kuruluş çalışmalarında yer alacak olan kişiler görevlendirildi ve yapacakları çalışmalar belirlendi.⁶⁵ DYP'nin kuruluş çalışmaları devam ederken her türlü çalışma çeşitli yöntemlerle Zincirbozan'a gönderildi. Aynı zamanda Zincirbozan'dan da yapılacak çalışmalarla ilgili bilgiler alınmaktaydı. Zincirbozan ile teması sağlamada en çok yardımcı olan kişi Yiğit Köker'in eşi Necla Köker ve Hacı Ali Demirel'di. Ayrıca, telefonda şifreli konuşmalarla bilgi alışverişi yapılmaktaydı.⁶⁶

DYP'nin kuruluş çalışmalarında büyük bir gayret gösterenlerin başında Orhan Keçeli gelmektedir. Keçeli, İhsan Sabri Çağlayangil'in yeğeni olarak Zincirbozan'a girmektedir. Keçeli, DYP'nin İstanbul İl Teşkilatını kurdu. Bunun yanında Keçeli, Zincirbozan'da Demirel'i haftada 3 gün ziyaret ederek, aldığı talimatları ilgili kişilere aktardı. Keçeli, belgeleri tenis raketinin içine saklayarak Zincirbozan'dan çıkardı.⁶⁷

⁶¹ Doğan, a.g.e., (1985), s. 344.

⁶² Nahit Mentеше ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.

⁶³ Necmettin Cevheri ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁶⁴ İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007; Zincirbozan'a giderken yaşananlar ve Zincirbozan'ın kapısına asılan yasaklar için Bkz. Yavuz Donat, "Bir Sürgünün Hikayesi Zincirbozan", *Tercüman*, 30 Mayıs 1986, s. 13.

⁶⁵ İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007.

⁶⁶ Esat Kırathoğlu ve Necmettin Cevheri ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁶⁷ Orhan Keçeli ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007; Demirel'in İzmir teşkilatında görev almasını istediği kişilerin isimlerini yazdığı liste kibrit kutusuna konularak Zincirbozan'dan çıkarıldı, Necmi Doğan, *Doğru Yol Partisi İzmir'de 20 Ekim 1991'e Nasıl Geldi*, Cumhuriyet Matbaası, İzmir, 1993, s. 12.

Orhan Keçeli, Necla Köker, Hacı Ali Demirel dışında Doğan Ersoy ve Feyyaz Altınorak sahte akrabalar olarak Zincirbozan'a gelerek Demirel'den aldıkları bilgileri parti kurma çalışmalarıyla görevli kişilere, bu kişilerden aldıkları dokümanları da Zincirbozan'dakilere ulaştırdılar. DYP'nin örgütlenmesinde çok büyük sıkıntıların yaşandığı ortamda Ersoy ve Altınorak'ın çalışmaları da önemli bir yere sahiptir.⁶⁸

Siyasi yasaklı olan kişilerin sayısı oldukça fazla olduğundan DYP için kurucu bulmakta zorluk çekildi. AP'nin siyasi misyonuna sahip çıkan kişiler arasından DYP'nin kurucuları seçilmekteydi.⁶⁹ DYP, 23 Haziran 1983 günü kuruldu. MGK üyeleri, hükümet üyeleri ve İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere DYP'nin kurulmasını istemediler. DYP'nin il ve ilçe başkanları, askeri idarenin mensupları tarafından parti kurma çalışmalarına katılmamaları konusunda tehdit edildiler.⁷⁰

DYP'nin 34 kurucusunun 30'u 7 Temmuz 1983 günü MGK tarafından veto edildi. Veto edilenler arasında DYP Genel Başkanı Ahmet Nusret Tuna'nın dışında DM üyesi Ahmet Sanver Doğu'da bulunmaktaydı. İlk kez MGK, DM üyelerinden birini veto etti. Kenan Evren, Ahmet Sanver Doğu'ya "Benim Maliye Bakanım" diye hitap etmekteydi. MGK tarafından veto edilenlerle ilgili her hangi bir gerekçe açıklanmamaktaydı.⁷¹

Yıldırım Avcı, Halil Ünalp, Orhan Develioğlu ve Erkut Şenbas, DYP'nin veto edilmeyen kurucularıydı. Genel Başkan Ahmet Nusret Tuna'nın vetosuyla genel başkanlık sorunu ortaya çıktı. Genel Başkanlık için bazı isimler üzerinde duruldu. Bu isimlerden biri de AP'nin eski İzmir İl Başkanı Halil Ünalp'ti. Diğer bir isim ise AP'nin eski Kırıkkale Belediye Başkanı Doğan Develioğlu'ydü. Develioğlu'ndan genç ve bu işin üstesinden gelemeyeceği düşünülerek vazgeçildi. Diğer bir isim de AP'ye yakınlığıyla bilinen dönemin Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar'dı. Eski Milli Eğitim Bakanlarından Orhan Dengiz aracılığıyla genel başkanlık teklifi Yazar'a iletildi. Yazar genel başkanlık teklifini kabul etti. Fakat, Yazar'ın "Bu durumu bir de MGK ile görüşeyim" demesiyle Yazar'dan da vazgeçildi. Veto edilmeyenler arasında yer alan DM üyesi Yıldırım Avcı'ya genel başkanlık teklif edildi. Avcı, bu öneriyi politikadan anlamadığını ve bu görevin üstesinden gelemeyeceği belirterek kabul etmedi. Fakat ısrarlar sonucu Yıldırım Avcı genel başkanlık teklifini kabul etti.⁷²

⁶⁸ Emin Çölaşan, *Sor Bakalım*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 292.

⁶⁹ İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007.

⁷⁰ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁷¹ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁷² Esat Kırathoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007; Zincirbozan'dan gelen isim Halil Ünalp'ti. Fakat Avcı'nın ismi İçişleri Bakanlığı'na bildirilmişti, Necmettin Cevheri ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007; Demirel'in istediği isim Halil Ünalp'ti. Demirel, Ünalp'e "Halil abi" diye hitap ederdi. Ünalp, genel başkan olmak istemedi, Nahit Mentеше ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007; Halil Ünalp, Yıldırım Avcı Danışma Meclis üyesi olduğu için Avcı'nın genel başkan

Avcı'nın amcasının oğlu olan Korgeneral Fuat Avcı'nın Demirel ve AP hakkında aleyhte konuşmaları Demirel'i rahatsız etmekteydi.⁷³

DYP'nin 30 kurucu üyesinin veto edildiği dönem Ramazan bayramı tatiline denk geldi. Zaman kaybetmeden yeni kurucu listesindeki kişilerle ilgili evrakların hazırlanıp MGK'ya bildirilmesi gerekmekteydi. Fakat evrakların tamamlanacağı kuruluşlar bayram nedeniyle kapalıydı. Eski Adalet Bakanları'ndan Necmettin Cevheri'nin özellikle adli sicildeki tanıdıklarının yardımıyla yeni kurucu listesindeki kişilerin işlemleri tamamlandı.⁷⁴

Yılmaz Ergenekon 8 Temmuz 1983 tarihinde vefat edince Süleyman Demirel, Turgut Toker, Esat Kırathoğlu, Selahattin Kılıç'ı da Sezgin ve Cevheri'ye DYP'nin kuruluş çalışmalarında yardım etmesi için görevlendirdi.⁷⁵ Demirel, Zincirbozan'dan bu haberi Yiğit Köker'in eşi Necla Köker aracılığıyla gönderdi.⁷⁶

DYP'nin kuruluş çalışmasında yer alan kişiler, emniyet güçlerince takip edilmekte ve ev telefonları da dinlenmekteydi. DYP'nin kuruluş çalışmaları yazıhanelerde yapılmaktaydı. Bir yazıhane deşifre olduğunda başka bir yazıhane de çalışmalara devam edilirdi.⁷⁷ Bu süreçte Ankara'daki Meşruiyet caddesinde kuruluş çalışmalarının yapılacağı bürolar tespit edildi. Sabahın erken saatinde herhangi bir büroya gidilerek parti kurma çalışmasının yapılacağı belirtilerek büronun boşaltılması istenmekteydi. Hiçbir büro sahibinin itirazı olmamaktaydı. Telefonlar kesilince öğleden sonra başka bir büroya gidilerek çalışmalara devam edilmekteydi. Bu durum DYP'nin kuruluş çalışmaları süresince devam etti. DYP'nin kuruluş çalışmalarında yer alan 5 kişiye yer adları da verilerek sürülecekleri belirtildi. Örneğin, Kırathoğlu'nun sürüleceği yer Çorlu'ydu.⁷⁸

DYP'nin kuruluş çalışmaları için iller Cevheri, Sezgin, Kırathoğlu, Toker ve Kılıç arasında bölüştü. Herkes kendisine ait olan illerde DYP'nin teşkilatlanması için çalışmalarını yaptı. İllerden gerekli olan evraklar imat edilen otobüs şoförleri vasıtasıyla DYP'nin kuruluş çalışmalarında görevli olan kişilere gönderilmekteydi. Bu kişiler bizzat kendileri bu evrakları teslim almaktaydılar.⁷⁹

DYP'nin kuruluş çalışmalarında yer alan kişiler DP-AP çizgisinden, parteciliğin temelinden gelen insanlardı. Turgut Toker eski bakanlardan, eski Ankara Belediye Başkanı Yardımcısı ve Adnan Menderes'in Ankara'daki İmar faaliyetlerini yürütmeye görevlendirdiği bir kişiydi. İsmet Sezgin eski bakanlardan,

olmasını istemekteydi, Doğan, a.g.e., (1993) s. 9; Mehmet Yazar, böyle bir teklifi hatırlamadığını söyledi, Mehmet Yazar ile yapılan görüşme, 18 Aralık 2007.

⁷³ Nahit Menteşe ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.

⁷⁴ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁷⁵ İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007; Süleyman Demirel, *Devran 50 Yıl*, (Editör: Hulusi Turgut), ABC Medya Ajansı, İstanbul, 2006, s. 796.

⁷⁶ Esat Kırathoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁷⁷ İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007.

⁷⁸ DYP'nin kuruluş çalışmalarında İsmail Beyoğlu, Özden Özbilun, Muktedir Ballı gibi kişilerin yazıhanelerinden yararlanıldı, Esat Kırathoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁷⁹ Esat Kırathoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

eski Aydın Belediye Başkanı. Necmettin Cevheri, eski bakanlardan, DP'nin Urfa İlçe Başkanı ve babası eski DP milletvekili. Esat Kıratlıoğlu eski bakanlardan, eski Nevşehir Belediye başkanı. Yalnızca Selahattin Kılıç CHP kökenliydi. Fakat Kılıç'ta kuruluş çalışmalarında diğer kişiler kadar çalıştı. DYP'nin çok kısa bir sürede teşkilatlanmasındaki en önemli etken buydu.⁸⁰

DYP'nin kapatılma ihtimaline karşı yedek bir parti kurulması kararı alındı. 8 Temmuz 1983 günü emekli Korgeneral Mithat Ceylan Başkanlığı'nda Bizim Parti kuruldu. Bizim Parti'nin kuruluş çalışmalarını Hacı Ali Demirel yönetti.⁸¹ Bizim Parti'nin kurulması sıkıntılara neden oldu. DYP'nin yurt çapında örgütlenmesi için çalışanlar “*Biz burada DYP için çalışıyoruz. Ne oluyor Bizim Parti*” şeklinde tepki gösterdiler.⁸²

DYP kurucuları, Yıldırım Avcı başkanlığında Anıtkabir'i ziyaret ettiler. Bu ziyarette DYP kurucuları “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” yazısının önünde fotoğraf çekirmek istediler. Genel Başkan Yıldırım Avcı, BTP'nin MGK tarafından kapatıldığını hatırlattı. Avcı, böyle bir fotoğrafın MGK tarafından yanlış anlaşılacağına belirterek fotoğrafın başka bir bölgede çekilmesini istedi.⁸³ DYP kuruluş dönemi parti yöneticilerinin maddi açıdan zorluklar çektiği bir dönemdi. DYP kurucuları ilk dönemde bütün harcamaları kendileri karşıladılar. DYP II. Genel Başkanı Yıldırım Avcı'nın “*Kuruluş döneminde oturacak yerimiz yoktu*” sözleri DYP'nin yaşamış olduğu sıkıntıyı gözler önüne sermekteydi.⁸⁴

24 Ağustos 1983 gününe kadar DYP'nin 30 kurucu üyesi MGK tarafından onaylanmadığından ötürü DYP, 6 Kasım 1983 genel seçimlerine katılamadı. DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, bu duruma tepki olarak DM üyeliğinden istifa etmek istedi. Avcı'nın gerekçesi, itimat edilip DM üyesi olmuştu fakat genel başkanı olduğu parti seçime sokulmamıştı. Necmettin Cevheri ve İbrahim Göktepe, Avcı'ya istifa kararından vazgeçirdiler.⁸⁵

3. Zincirbozan Anıları

2 Haziran 1983 günü başlayan Zincirbozan'daki zorunlu ikamet 6 Kasım 1983 genel seçimlerinden sonra TBMM Başkanlık Divanı'nın oluşmasına kadar sürecekti. Ancak, 30 Eylül 1983 günü MGK'nın 166 sayılı kararıyla mecburi ikamet sona erdirildi.⁸⁶

⁸⁰ Esat Kıratlıoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁸¹ Necmettin Cevheri ve Esat Kıratlıoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

⁸² Nahit Menteşe ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.

⁸³ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁸⁴ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁸⁵ Yıldırım Avcı ile yapılan görüşme, 20 Aralık 2006.

⁸⁶ Doğan, a.g.e., (1985) s. 363; *Resmi Gazete*, 1 Ekim 1983, Sayı: 18178; İhsan Sabri Çağlayangil, yurt dışında olduğu için Zincirbozan'a geç katıldı. Tahliye kararına ilişkin tebliği Demirel ve birçok kişi okumadan imzaladılar. Deniz Baykal, tebliğdeki “*Zincirbozan günlerini hiçbir surette eleştirmeyeceğiz*” ibaresinden ötürü tebliği imzalamadı. Daha sonra radyoda

Süleyman Demirel, Zincirbozan olayını “*Çağın Bekirağa bölüğüdür*”⁸⁷ benzetmesiyle tanımlamıştır.⁸⁸ Zincirbozan’da mecburi ikamete tabii tutulanlar bu haksızlığa bir reaksiyon gösterme kararı aldılar. Demirel, dilekçelerin gönderilmesi için 45 günlük sürenin geçmesini istedi. Demirel’in düşüncesi, bir kişi kanuna göre sorgusuz sualsiz 30 gün, hakim kararı ile de 15 gün daha tutuklu kalabilmekteydi. İlk olarak Cindoruk ve Gölhan birlikte yazdıkları itiraz yazısını MGK’ya gönderdiler. İkisi de BTP’nin organizatörü diye mecburi ikamete alınmışlardı. Geriye kalanlar ise ayrı ayrı hazırladıkları itiraz yazılarını⁸⁹ MGK’ya gönderdiler. İtiraz yazılarını incelemek için Cindoruk, Ali Naili Erdem ve Celal Doğan’dan oluşan bir hukukçular komisyonu kurulmuştu.⁹⁰ İlk önce 16 imzalı bir ortak müracaatın yapılması düşünülmüştü. Böyle bir başvurunun toplu hareket izlenimi vereceğinden dolayı vazgeçildi. Bunun üzerine 16 ayrı başvurunun yapılmasına karar verildi.⁹¹

Demirel’in Zincirbozan’daki günleri değerlendirmek için seminerlerin düzenlenmesi önerisi benimsendi. Oturum Başkanlığı Yiğit Köker’e verildi. İlk semineri Ali Nail Erdem 24 Haziran günü sundu. Erdem, Türkiye’nin içinde bulunduğu buhranların sebebini kültür ve eğitim düzeyinde anlattı. Deniz Baykal, Japon modelini, Japon kalkınmasının nedenlerini ve sonuçları üzerine bir sunum yaptı. Demirel’in bir sunumu olmadı. Ama Demirel, 19 Temmuz günü Osmanlı ve İslam anlayışını ayrıntılı bir biçimde anlattı.⁹² İhsan Sabri Çağlayangil, sosyalist dünyadaki gelişmelere ilişkin bir sunum gerçekleştirdi. Ekrem Ceyhun, Türkiye’nin tarım sorunlarını, Mehmet Gölhan, Türkiye’nin sanayileşmesini ayrıntılı bir biçimde dile getirdiler. Seminer notları Ekrem Ceyhun’un odasında saklandı.⁹³ Yüksel Çakmur’un konusu Türkiye’de ve Dünyada gençlik sorunları ve çözüm yollarıydı.⁹⁴

Seminerlerin düzenlenmesinin bir nedeni de Zincirbozan’daki hayatı anlamlı kılmaktı. Düzenlenen seminerlerde siyasi, sosyal, ekonomik boyutlarla Türkiye’nin sorunları, Türkiye’nin geleceği ele alındı. Seminerlere iyi hazırlanmak

okunan tahliyeyle belirten bir metni herkes imzaladı, İhsan Sabri Çağlayangil, Anılarım, (Yayına Hazırlayan: Tanju Cılızoğlu), Güneş Yayınları, İstanbul, 1990, ss. 217- 258.

⁸⁷ Bekirağa bölüğü, Osmanlı’da padişahların önemli siyasetçileri hapsediği yer, Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.

⁸⁸ Cüneyt Arcayürek, *Demokrasi Dönemecinde Üç Adam*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 156.

⁸⁹ MGK’ya gönderilen dilekçelerin örnekleri için Bkz. Sırrı Atalay, *Bir Ömür Politika Kars’ın Zincirbozan’a*, (Yayına Hazırlayan: Hikmet Bila), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986, ss. 249–349.

⁹⁰ Muammer Yaşar, *Zincirbozan Günleri*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 51, 52.

⁹¹ Yavuz Donat, “Bir Sürgünün Hikayesi Zincirbozan”, *Tercüman*, 4 Haziran 1986, s. 12.

⁹² Yaşar, a.g.e., ss. 60-82.

⁹³ Atalay, a.g.e., ss. 183- 221.

⁹⁴ Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme, 1 Kasım 2007; Hüsamettin Cindoruk, MGK’ya gönderdiği dilekçeyle, Metin Tüzün 24 Ocak kararlarıyla, Ferhat Aslantaş Köy Enstitüleriyle ilgili sunum yaptılar, Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.

için kitaplar getirildi.⁹⁵

9 Ağustos 1983 günü The Times gazetesinde Edward Mortimer “Tutuklu Liderler Seçimlerin Düzmecedan İbaret Olduğunu Söylüyorlar” başlıklı bir yazı yayınladı. Bu yazı Zincirbozan’daki seminerlerde belirtilen görüşlerin bir özeti idi. Mortimer, yazının altında bulunan 16 kişinin isminden yola çıkarak bu yazıyı bir muhtıra şeklinde sundu.⁹⁶ Bu yazı Zincirbozan’dan Doğan Ersoy aracılığıyla çıkarılmıştı. Ayrıca Ersoy, yazıyı bazı gazetecilere de ulaştırmıştı. Bu yazı herkesin ortak fikriydi. Amaç ise haksızlığı anlatmaktı. 16 siyasetçi Zincirbozan’da unutulmuştu. Siyasi partiler kurulmuş, demokrasiye dönülmüş fakat siyasetin esas aktörleri mecburi ikamet adı altında tutukluydular.⁹⁷ Bu yazıdan sonra ailelerin ziyaretlerine yasaklar getirildi ve telefon görüşmelerine kısıtlamalar konuldu.⁹⁸

Asker savcı, İngiltere’de yayınlanan yazıyla ilgili herhangi bir işlem yapmadı. Fakat MGK’ya gönderilen itiraz yazılarından ötürü Hüsamettin Cindoruk, Mehmet Gölhan, Sırrı Atalay, Yiğit Köker, Nahit Menteşe ve Metin Tüzün hakkında soruşturma açıldı. İstanbul Sıkıyönetim Askeri Savcılığı 28 Aralık 1983 tarih ve 1983/350 sayılı kararında dilekçe sahipleriyle ilgili bir soruşturmaya gerek olmadığına karar verdi.⁹⁹

Zincirbozan bir askeri tesis, söndürülmüş bir radar üssü. Buradaki koşullar özellikle yaşlı ve hastalar için çok ta olumlu değildi. Örneğin, şeker hastası olan Demirel ve Saadetin Bilgiç için şartlar zordu. Sırrı Atalay da kalp hastasıydı. Kalp hastalarının uyması gereken bir takım ilaç hizmetleri aksamıştı. Bir de askeri disiplini unutmamak gerekir. Bu disiplinde özellikle yaşlılar için büyük sıkıntılara neden oldu.¹⁰⁰

Zincirbozan’da kalan 16 politikacı sağlıksız koşullar altında yaşamlarını sürdürdüler. Cindoruk’a göre bu sağlıksız koşullar CHP milletvekili Sırrı Atalay’ın ölümüne neden oldu.¹⁰¹ Makalenin yayınlanmasından sonra telefon görüşmeleri kesildi, ailelerin ziyaretlerine yasak konuldu. Zincirbozan’a gelen aileler geri gönderildiler. Bu durum Sırrı Atalay’ı da mutlaka etkiledi. Sırrı Atalay, son günlerde odasına kapanarak yalnız bir yaşam sürdürmekteydi. Bütün bu birikimlerden dolayı Sırrı Atalay son gün kalp krizi geçirdi.¹⁰² Odalarda hiç eşya olmadığından ötürü herkes kendi eşyasını getirdi. Yerlerin mozaik olması, yüksek tavanlar olumsuz koşullardandı.¹⁰³

⁹⁵ Tüm bu seminerlerin banda alınmasını ve kitap haline getirilmesini isterdim, Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme, 1 Kasım 2007.

⁹⁶ Nazlı Ilıcak, “12 Eylül Kavşağında Siyaset ve Partilerimiz Yeni Demokrasinin Perde Arkası”, *Tercüman*, 13 Ekim 1985. s. 2.

⁹⁷ Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.

⁹⁸ Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme, 1 Kasım 2007.

⁹⁹ Turgut, a.g.e., s. 269, 270; Doğan, a.g.e., (1985) s. 350.

¹⁰⁰ Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.

¹⁰¹ Kurtul Altuğ, *Demokrasinin Yaralı Yılları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 116.

¹⁰² Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme, 1 Kasım 2007.

¹⁰³ Mehmet Gölhan ile yapılan görüşme, 3 Ekim 2007.

Zincirbozan'daki CHP'liler en güzel kıyafetlerini giyerek CHP'nin kuruluş yıldönümünü kutladılar. Toplanan kır çiçekleri Atatürk büstüne bırakıldı. Saygı duruşuna gelindiğinde Demirel ve arkadaşları da takım elbiseyle törene katıldılar. Başta Demirel olmak üzere herkes çok güzel konuşmalar yaptılar.¹⁰⁴

Zincirbozan'da gerçekleştirilen aktivitelerden biri de yüzmeydi. Saadettin Bilgiç'in boğulma tehlikesi geçirmesi unutulmayan olaylardan biriydi. Bilgiç, Metin Tüzün ve Yüksel Çakmur tarafından kurtarıldı.¹⁰⁵ Bu olay müthiş bir özveri, fedakarlık ve duygu dayanışmasının bir anısı olarak hatırlanmaktadır.¹⁰⁶

Zincirbozan'da AP ve CHP'nin yöneticileri birbirleriyle dayanışma içinde olan, yardımlaşmayı çok seven, içtenlikli davranan mutlu bir aile hayatı yaşadılar. Aynı duygu, sevinç ve hüznü paylaştılar. Birbirine karşı saygılı, içten sevginin var olduğu, yapmacık olmayan ilişkiler yaşandı.¹⁰⁷

DP-AP çizgisinin devamı olarak kurulan BTP 11 günlük siyasi yaşamında halktan çok büyük destek gördü. 27 Mayıs sonrası DP'nin devamı olarak kurulan AP'nin ilk Genel Başkanı olan Ragıp Gümüşpala asker kökenlidir. 12 Eylül sonrası DP-AP'nin devamı olarak kurulan BTP'nin Genel Başkanı Ali Fethi Esener de asker kökenlidir. Askerlerin başında olduğu bir yönetimle bu hassaslar süreçler geçilmek istenmiştir. BTP tarihine baktığımızda en büyük hatanın, partinin kuruluşundan bir gün sonra eski AP kökenli siyasetçilerin toplu katılımı olduğu görülmektedir. Eski bir partinin devamı olmak kapatılma nedenlerinden biriydi. Bundan dolayı bu katılımın hiç te mantıklı bir hareket olmadığı açıktır. Toplu katılım yerine belirli aralıklarla kişilerin katılımları sağlanabilirdi. MGK, bu katılımı bir meydan okuma olarak algıladı. Bunun sonucunda 31 Mayıs 1983'te 79 sayılı kararla BTP kapatıldı. 16 kişi Zincirbozan'da mecburi ikamete alındı. BTP'nin kapatılmasından sonra DP-AP çizgisinin devamı olarak DYP 23 Haziran 1983'te kuruldu. BTP'nin kuruluşuna halkın yoğun bir ilgisi vardı. Fakat Zincirbozan kararından sonra DYP'nin kuruluşuna halkın ilgisi büyük çapta azaldı. DP, AP ve BTP'nin demokrasi dışı müdanelerle şehit edildiğine belirten Demirel'e göre "DYP, DP'nin son evladıdır."¹⁰⁸

Kaynaklar

Gazeteler:

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

¹⁰⁴ Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme, 1 Kasım 2007.

¹⁰⁵ Yavuz Donat, "Bir Sürgünün Hikayesi Zincirbozan", *Tercüman*, 31 Mayıs 1986, s. 13.

¹⁰⁶ Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme, 1 Kasım 2007.

¹⁰⁷ Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme, 1 Kasım 2007.

¹⁰⁸ *Zaman*, 25 Kasım 1990.

Resmi Gazete

Tercüman

Yeni Asır

Zaman

Kitaplar ve Makaleler:

ALTUĞ, Kurtul, *Demokrasinin Yaralı Yılları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1993.

ARCAYÜREK, Cüneyt, *Demokrasi Dönemecinde Üç Adam*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

ATALAY, Sırrı, *Bir Ömür Politika Kars'tan Zincirbozan'a*, (Yayına Hazırlayan: Hikmet Bila), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986.

AYKAN, Cevdet, *Demokratik Süreç ve Anılar (1946- 2000)*, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2007.

ÇAĞLAYANGİL, İhsan Sabri, *Anılarım*, (Yayına Hazırlayan: Tanju Cılızoğlu), Güneş Yayınları, İstanbul, 1990.

ÇÖLAŞAN, Emin, *Sor Bakalım*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1988.

DEMİREL, Süleyman, *Devran 50 Yıl*, (Editör: Hulusi Turgut), ABC Medya Ajansı, İstanbul, 2006.

DOĞAN, Necmi, *Doğru Yol Partisi İzmir'de 20 Ekim 1991'e Nasıl Geldi*, Cumhuriyet Matbaası, İzmir, 1993.

DOĞAN, Yalçın, *Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985.

DONAT, Yavuz, *Yavuz Donat'ın Vitrininden 2 Buyruklu Demokrasi (1980- 1983)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.

DONAT, Yavuz , “Bir Sürgünün Hikayesi Zincirbozan”, (Yazı Dizisi), *Tercüman*, 30 Mayıs- 6 Haziran 1986.

DONAT, Yavuz , “Resimli DYP Tarihi”, *Milliyet*, 10 Ekim 1994, s. 12.

GEMALMAZ, Mehmet Semih , “12 Eylül Rejimi”, *CDTA*, Cilt: 14, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 993.

ILICAK, Nazlı, “12 Eylül Kavşağında Siyaset ve Partilerimiz Yeni Demokrasinin Perde Arkası”, (Yazı Dizisi), *Tercüman*, 12 Eylül- 16 Ekim 1985.

SÜMER, Doğan, “Demokrasinin 3 Generali”, (Yazı Dizisi), *Tercüman*, 20-29 Mayıs 1988.

TAMER, Rauf, “Dağınık Sağ veya Dağıtılmış Sağ”,(Yazı Dizisi), *Tercüman*, 28 Mart-5 Nisan 1986.

TAŞKIN, Hasan, *Demirel'in Kara Kutusu Orhan Keçeli*, Neden Kitap, İstanbul, 2007.

TURGUT, Hulusi, *12 Eylül Partileri*, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul, 1986.

TURGUT, Hulusi , “12 Eylül Partileri”, (Yazı Dizisi), *Tercüman*, 13 Şubat- 11 Mart 1986.

YAŞAR, Muammer, *Zincirbozan Günleri*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986.

Kaynak Kişiler:

Cevdet Aykan (17 Aralık 2007)

Ekrem Ceyhun (23 Mayıs 2007)

Esat Kırathıoğlu (4 Ekim 2007)

Hüsametdin Cindoruk (28 Mart ve 29 Kasım 2007)

İsmet Sezgin (23 Mayıs 2007 ve 15 Nisan 2008)

Mehmet Dülger (3 Ekim 2007)

Mehmet Gölhan (3 Ekim 2007)

Mehmet Yazar (18 Aralık 2007)

Nahit Menteşe (17 Aralık 2007)

Necmettin Cevheri (4 Ekim 2007)

Orhan Keçeli (29 Kasım 2007)

Refaidin Şahin ile yapılan görüşme (15 Nisan 2008)

Yıldırım Avcı (20 Aralık 2006)

Yüksel Çakmur (1 Kasım 2007)

